

หลักสังคหวัตถุ 4 : เข็มทิศสู่การปฏิบัติงานอย่างมีประสิทธิภาพ

THE FOUR PRINCIPLES OF SOCIAL HARMONY: A COMPASS FOR EFFECTIVE WORK PERFORMANCE

จักรพงษ์ ชื่นดวง*, บงกช บวรฤกษ์, สุวีวรรณ สุคนธรส

Jackapong Chuendoung*, Bongkot Borwornrerk, Sureewan Sukontharos

นักวิชาการอิสระ

Independent Scholar

*Corresponding Author E-mail: jakapongchuen19@gmail.com

Received June 8, 2026; Revised July 13, 2026; Accepted July 22, 2026

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อสังเคราะห์แนวคิดเกี่ยวกับหลักสังคหวัตถุ 4 กับการปฏิบัติงานอย่างมีประสิทธิภาพ โดยศึกษาจากเอกสาร ตำรา และหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้อง เพื่อชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของการยกระดับการปฏิบัติงาน ความเสียสละ ความยึดมั่นในคุณธรรม อันจะนำไปสู่ประสิทธิภาพต่อการปฏิบัติงาน หลักสังคหวัตถุ 4 จึงถือได้ว่าเป็นแนวทางสำคัญในการดำเนินชีวิตและการทำงาน ประกอบด้วย 1. ทาน คือ การแบ่งปัน การเสียสละ การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และการแบ่งปันช่วยเหลือเกื้อกูลผู้อื่น อันเป็นการลดความเห็นแก่ตัวด้วยการให้ทานและเสริมสร้างจิตสาธารณะ 2. ปิยวาจา คือ การใช้วาจาสุภาพ พุดจากันด้วยถ้อยคำที่ไพเราะอ่อนหวาน และสร้างสรรค์ เพื่อให้เกิดความสามัคคี ความเข้าใจ ซึ่งสามารถปฏิบัติได้โดยการมีสติและเมตตา 3. อตถจริยา คือ การประพฤติปฏิบัติตนให้เกิดประโยชน์ การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และการมุ่งปฏิบัติงานเพื่อประโยชน์ส่วนรวม และ 4. สมานัตตตา คือ การวางตนอย่างเสมอภาค เป็นกลางไม่เอารัดเอาเปรียบผู้อื่น และปฏิบัติต่อทุกคนอย่างเท่าเทียม ดังนั้น หลักสังคหวัตถุ 4 จึงเปรียบเสมือนเข็มทิศนำทางในการปฏิบัติงานที่ช่วยส่งเสริมให้บุคลากรสามารถทำงานร่วมกันได้อย่างมีคุณธรรม จริยธรรม เกิดความร่วมมือ ความสามัคคี และนำไปสู่ความสำเร็จของงานและองค์กรได้อย่างยั่งยืน ทั้งนี้ หลักสังคหวัตถุ 4 สามารถประยุกต์ใช้ได้อย่างเหมาะสมกับการบริหารและการปฏิบัติงานในทุกภาคส่วน ทั้งองค์กรภาครัฐและภาคเอกชน เนื่องจากเป็นหลักธรรมที่ส่งเสริมการบริหารบุคลากร การสร้างความสัมพันธ์อันดีในองค์กรและการพัฒนาประสิทธิภาพการปฏิบัติงาน อันจะนำไปสู่การพัฒนาองค์กรให้มีความเข้มแข็งและยั่งยืนในระยะยาว

คำสำคัญ: หลักสังคหวัตถุ 4, การปฏิบัติงาน, ประสิทธิภาพ, การบริหารทรัพยากรมนุษย์

Abstract

This academic article aims to synthesize the concept of the Four Principles of Social Harmony (Sanghahavatthu 4) and their application to effective work performance. It studies relevant documents, texts, and Buddhist principles to highlight the importance of improving work performance, self-sacrifice, and adherence to moral values, leading to increased efficiency. The Four Principles of Social Harmony are considered crucial guidelines for life and work and consist of: 1. Dana (Giving): Sharing, sacrificing, being generous, and helping others, reducing selfishness through giving and fostering a sense of public service; 2. Piyavaca (Pleasant

Speech): Using polite and courteous language, speaking kindly and constructively to promote unity and understanding, which can be practiced through mindfulness and compassion; 3. Atthacariya (Beneficial Conduct): Acting in a way that benefits others, helping and supporting each other, and working for the common good; and 4. Samanattata (Equality): Maintaining impartiality and fairness, avoiding exploitation of others. And treating everyone equally, the Four Principles of Social Harmony (Sanghahavatthu 4) serve as a guiding compass in work practices, promoting ethical and moral collaboration, fostering cooperation and unity, and leading to sustainable success for the work and the organization. Furthermore, the Four Principles of Social Harmony can be appropriately applied to management and operations in all sectors, both public and private, as they are principles that promote human resource management, building good relationships within the organization, and improving work efficiency, leading to the development of strong and sustainable organizations in the long term.

Keywords: The Four Principles of Social Harmony, Work Practices, Personnel, Human Resource Management

บทนำ

ในอดีตการปฏิบัติงานขององค์กรภาครัฐและภาคเอกชนมีลักษณะการบริหารแบบลำดับชั้นเน้นการควบคุม การปฏิบัติตามระเบียบ และการแบ่งหน้าที่รับผิดชอบอย่างชัดเจน โดยการสื่อสารส่วนใหญ่เป็นแบบเผชิญหน้า และการทำงานจะอาศัยความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลเป็นสำคัญ ส่งผลให้การประสานงานและการสร้างความร่วมมือเกิดขึ้นภายในขอบเขตของหน่วยงานหลัก อย่างไรก็ตาม เมื่อเข้าสู่ยุคโลกาภิวัตน์ได้มีการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีดิจิทัล รูปแบบการทำงานได้มีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว ก่อให้เกิดการทำงานแบบบูรณาการ การทำงานกันเป็นทีม การทำงานข้ามสายงาน และการทำงานผ่านระบบดิจิทัลที่มากขึ้น จึงส่งผลให้บุคลากรต้องเผชิญกับการแข่งขัน ความกดดันในการปฏิบัติงาน และความคาดหวังจากผู้รับบริการที่สูงขึ้น จึงทำให้การบริหารทรัพยากรมนุษย์ไม่ได้มุ่งเน้นเพียงการพัฒนาความรู้และทักษะเท่านั้น แต่ยังต้องให้ความสำคัญกับคุณธรรม จริยธรรม และความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลควบคู่กัน

จากข้อมูลของสำนักงานสถิติแห่งชาติ (2567) ได้ระบุไว้ว่า ประเทศไทยมีประชากรวัยทำงานอยู่ที่ช่วงอายุ 15-59 ปี ซึ่งมีอยู่ประมาณ 44 ล้านคน หรือคิดเป็นร้อยละ 66 ของประชากรทั้งประเทศ ซึ่งขณะที่ข้อมูลของสำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สะท้อนให้เห็นว่า ประเทศไทยกำลังก้าวเข้าสู่สังคมสูงวัยอย่างสมบูรณ์ ส่งผลให้กำลังของแรงงานมีแนวโน้มที่ลดลง ขณะที่องค์กรต้องการบุคลากรที่มีทักษะและความสามารถในการปรับตัว และคุณธรรมในการทำงานมากยิ่งขึ้น ซึ่งสถานการณ์ดังกล่าวทำให้การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เป็นปัจจัยที่สำคัญในการขับเคลื่อนองค์กรให้สามารถดำเนินงานได้อย่างมีประสิทธิภาพและบรรลุเป้าหมายที่กำหนด (ธงชัย สันติวงศ์, 2546) ถึงแม้องค์กรภาครัฐและองค์กรภาคเอกชนในปัจจุบันจะให้ความสำคัญกับการพัฒนาคุณภาพการบริหาร การใช้เทคโนโลยีดิจิทัล และการสร้างความพึงพอใจแก่ผู้รับบริการมากขึ้น นอกจากนี้ยังพบปัญหาในการปฏิบัติงานหลายประการ ได้แก่ การขาดความร่วมมือระหว่างบุคลากร การสื่อสารที่ไม่เหมาะสม ความขัดแย้งในการทำงาน การยึดประโยชน์ส่วนตนมากกว่าส่วนร่วมและการขาดความไว้วางใจต่อกัน สิ่งเหล่านี้ล้วนส่งผลกระทบต่อประสิทธิภาพต่อการทำงานและความสำเร็จขององค์กร (สมยศ นาวิการ, 2549) ดังนั้น จึงทำให้การบริหารทรัพยากรมนุษย์จึงจำเป็นต้องอาศัยทั้งศาสตร์ของการบริหารและการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในการส่งเสริมสร้างพฤติกรรมการทำงานที่เหมาะสม

ด้วยเหตุนี้ การนำหลักสังคหวัตถุ 4 มาประยุกต์ใช้ในการบริหารและพัฒนาทรัพยากรมนุษย์จึงเป็นแนวทางที่เหมาะสม เนื่องจากเป็นหลักธรรมที่มุ่งเน้นการอยู่ร่วมกันอย่างเกื้อกูลและการสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างบุคคล ประกอบไปด้วย ทาน คือ การให้ การเสียสละ การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และการแบ่งปันช่วยเหลือเกื้อกูลผู้อื่น ปิยวาจา คือ การใช้วาจาสุภาพ พูดจาด้วยถ้อยคำที่ไพเราะอ่อนหวาน อตถจริยา การประพฤติปฏิบัติตนให้เกิดประโยชน์ และการช่วยเหลือซึ่งกันและกันเกื้อกูลกัน และสมานัตตตา คือ การวางตนอย่างเสมอภาคและเหมาะสม หลักธรรมดังกล่าวจึงสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการเสริมสร้างพฤติกรรมเชิงบวกในการปฏิบัติงานของบุคลากรในองค์กรได้อย่างเหมาะสม และช่วยให้บุคลากรเกิดความสามัคคี มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีจิตสำนึกในการทำงานร่วมกัน และสามารถปฏิบัติงานร่วมกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ในอนาคตเมื่อองค์กรต้องเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงจากเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ (AI) การทำงานแบบดิจิทัลเต็มรูปแบบ การทำงานแบบไฮบริด และสังคมผู้สูงอายุ การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์จะยิ่งต้องให้ความสำคัญกับทักษะด้านมนุษยสัมพันธ์ คุณธรรม จริยธรรม และการทำงานร่วมกันมากยิ่งขึ้น ดังนั้น การบูรณาการหลักสังคหวัตถุ 4 เข้ากับการบริหารทรัพยากรมนุษย์ เป็นแนวทางที่ช่วยพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม และจิตสำนึกที่ดีของบุคลากร อันจะนำไปสู่การสร้างบรรยากาศการทำงานที่ดี ความผูกพันต่อองค์กรและการพัฒนาองค์กรอย่างมั่นคงและยั่งยืนในระยะยาว จึงนับได้ว่าหลักสังคหวัตถุ 4 เป็นหลักธรรมที่มีคุณค่าและเหมาะสมต่อการนำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาประสิทธิภาพการปฏิบัติงานของบุคลากรในองค์กรยุคปัจจุบันอย่างยิ่ง

หลักสังคหวัตถุ 4

ความหมายของหลักสังคหวัตถุ 4

หลักสังคหวัตถุ 4 มาจากภาษาบาลีที่แยกออกเป็น 2 คำศัพท์ คือ สังคห 1 วัตถุ 1 ซึ่งหลักสังคหวัตถุ 4 เป็นหลักธรรมในศาสนาพุทธ ดังนั้น สังคห สามารถแปลเป็นภาษาไทยได้ว่า สงเคราะห์ หมายถึง การช่วยเหลือเกื้อกูล (สุทธิพงศ์ ปานเพ็ชร, 2550) นอกจากนี้ หลักสังคหวัตถุ 4 ยังเป็นหลักธรรมที่ช่วยประสานคนหมู่มากให้อยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข และยังเป็นเครื่องมือที่ช่วยขจัดความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในองค์กรหรือหน่วยงาน นอกจากความหมายข้างต้นได้มีนักวิชาการให้ความหมายของหลักสังคหวัตถุ 4 แตกต่างกัน ดังนี้

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (2539) ได้อธิบายถึงหลักสังคหวัตถุ 4 คือ หลักธรรมที่ช่วยยึดเหนี่ยวจิตใจของบุคคลทุกคนในสังคมเพื่อให้เกิดความรัก ความสามัคคี และความร่วมมือกันในองค์กร หลักสังคหวัตถุ 4 สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการบริหารงานและการปฏิบัติงานของบุคลากรในองค์กรหรือหน่วยงาน รวมไปถึงการช่วยให้การดำเนินงานขององค์กรหรือหน่วยงานบรรลุเป้าหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยมีองค์ประกอบที่สำคัญ 4 ประการ ดังนี้ ทาน คือ การให้ การแบ่งปัน การช่วยเหลือกันภายในองค์กรและการเอื้ออาทรต่อกัน รวมไปถึงการสร้างขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติงาน ปิยวาจา คือ การพูดจาไพเราะ สุภาพ จริงใจ และเป็นการสื่อสารด้วยถ้อยคำที่เหมาะสมช่วยลดความขัดแย้ง อตถจริยา คือ การประพฤติตนให้เกิดประโยชน์ทั้งต่อตนเองและผู้อื่น ไม่เห็นแก่ตัว พร้อมช่วยเหลือส่วนรวมอย่างเต็มกำลัง มีจิตใจสาธารณะและสมานัตตตา คือ การวางตนอย่างเหมาะสม ปฏิบัติต่อผู้อื่นอย่างเท่าเทียม ไม่เลือกปฏิบัติ พร้อมร่วมทุกข์ร่วมสุขกับเพื่อนร่วมงาน และการสร้างความเชื่อมั่น ความสามัคคี และความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันภายในองค์กร

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) (2561) ได้ให้ความหมายของสังคหวัตถุ 4 ไว้ว่า หลักสังคหวัตถุ 4 เป็นหลักธรรมที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของบุคคล ซึ่งสังคหวัตถุ 4 จะประกอบไปด้วย ทาน คือ การให้ การแบ่งปัน การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความเสียสละ และการช่วยเหลือผู้อื่นด้วยสิ่งของ รวมทั้งเป็นการให้ความรู้ คำแนะนำและการสั่งสอน ปิยวาจา คือ การใช้ถ้อยคำที่ไพเราะ พูดจาอ่อนหวาน สุภาพ อันก่อให้เกิดความสามัคคี ไม่ตรีจิต รวมไปถึงการใช้คำพูดที่แสดงถึงประโยชน์ มีเหตุผล และสามารถโน้มน้าวให้เกิดความนิยมและการยอมรับได้

อรรถจริยา คือ การประพจน์ที่เป็นประโยชน์ การบำเพ็ญประโยชน์ต่อสาธารณะ รวมไปถึงการช่วยแก้ไขปรับปรุง และการส่งเสริมในด้านจริยธรรม และสมานัตตตา คือ การวางตนเสมอต้นเสมอปลาย โดยประพจน์ปฏิบัติต่อผู้อื่นอย่างสม่ำเสมอ ความดีตนเสมอ ความเท่าเทียม รวมไปถึงการร่วมรับรู้และแก้ไขทั้งในยามสุขและยามทุกข์

พระสมโชค คุตตมโม (เกือกกลืน) และคณะ (2565) อธิบายไว้ว่า หลักสังคหวัตถุ 4 เป็นคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาและเป็นหลักธรรมที่ยึดเหนี่ยวจิตใจจะประกอบไปด้วย ทาน การให้ การแบ่งปัน ปิยวาจา การพูดจาน่ารัก อรรถจริยา การบำเพ็ญตนเพื่อผู้อื่น และสมานัตตตา การปฏิบัติตนเสมอต้นเสมอปลาย

กล่าวโดยสรุป สังคหวัตถุ 4 เป็นหลักธรรมที่สำคัญทางพระพุทธศาสนาที่ใช้เป็นที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจ และเป็นสิ่งที่สร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างบุคคลในสังคม จะประกอบไปด้วย ทาน คือ การให้ การแบ่งปัน และการช่วยเหลือเกื้อกูล ปิยวาจา คือ การใช้ถ้อยคำที่สุภาพ ไพเราะ จริงใจ และสร้างสรรค์ อรรถจริยา คือ การประพจน์ปฏิบัติตนให้เกิดประโยชน์แก่ตนเองและส่วนรวม ด้วยความรับผิดชอบและจิตสาธารณะและสมานัตตตา คือ การวางตนเสมอต้นเสมอปลาย การวางตนอย่างเสมอภาค ไม่เลือกปฏิบัติ พร้อมร่วมทุกข์ร่วมสุขกับผู้อื่น ดังนั้น สังคหวัตถุ 4 จึงเป็นหลักธรรมที่สามารถประยุกต์ใช้ในการดำรงชีวิต การบริหารองค์กร และการปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยช่วยส่งเสริมความร่วมมือ ความสามัคคี สิ่งเหล่านี้ล้วนนำไปสู่ความสำเร็จขององค์กรและสังคมอย่างยั่งยืน

หลักสังคหวัตถุ 4 กับการพัฒนาประสิทธิภาพการปฏิบัติงาน

การพัฒนาประสิทธิภาพการปฏิบัติงาน เป็นกระบวนการที่ยกระดับของขีดความสามารถของบุคลากร และการปรับปรุงกระบวนการทำงานให้เร็วขึ้น โดยใช้ทรัพยากรทางด้านเวลา เงิน และกำลังคน ให้น้อยที่สุดแต่ได้ผลลัพธ์คุณภาพสูง เพื่อขับเคลื่อนองค์กรให้บรรลุเป้าหมาย ทั้งนี้ ทรัพยากรมนุษย์ถือได้ว่าเป็นปัจจัยหนึ่งที่สำคัญอย่างมากที่ทำให้องค์กรบรรลุเป้าหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพ การบริหารบุคลากรจึงต้องมุ่งพัฒนาความรู้ ความสามารถ วินัย และความรับผิดชอบ ที่ควบคู่กับการนำเอาหลักธรรมมาภิบาลมาประยุกต์ใช้ในการบริหาร ซึ่งหลักสังคหวัตถุ 4 จึงถือได้ว่าเป็นหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้เพื่อพัฒนาประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานได้อย่างเหมาะสม ดังนั้น ในการนำเอาหลักสังคหวัตถุ 4 มาบูรณาการในการพัฒนาประสิทธิภาพการปฏิบัติงานจึงจะช่วยให้การปฏิบัติงานของบุคลากรมีความคล่องตัว รวดเร็วและสอดคล้องกับความต้องการขององค์กร ชุมชน และผู้มีส่วนที่เกี่ยวข้องกับทุกฝ่าย อีกทั้งยังช่วยเสริมสร้างความสามัคคี ลดความขัดแย้ง และการสร้างบรรยากาศการทำงานที่เอื้อต่อการพัฒนาองค์กร จึงส่งผลให้องค์กรหรือหน่วยงานสามารถพัฒนาบุคลากรและการดำเนินงานได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

จากการศึกษาจากแนวคิด ทฤษฎี ตำรา หรือเอกสารที่เกี่ยวข้องผู้เขียนพบว่าสภาพปัจจุบันของประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานตามหลักสังคหวัตถุ 4 ของการบริหารบุคลากรให้มีประสิทธิภาพนั้นจำเป็นต้องอาศัยใช้ทรัพยากร เวลา และกระบวนการทำงานอย่างคุ้มค่าและเหมาะสม เพื่อให้บรรลุเป้าหมายขององค์กร โดยจะพิจารณาจากทางด้านคุณภาพของงาน ปริมาณงาน เวลา และค่าใช้จ่าย ดังนั้น ประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน คือ การทำงานที่ประหยัดรวดเร็ว มีคุณภาพ และคุ้มค่าต่อการใช้ทรัพยากร โดยในส่วนของประสิทธิภาพการปฏิบัติงานตามหลักสังคหวัตถุ 4 พบว่า ทุกองค์กรหรือหน่วยงานต่างให้ความสำคัญกับการพัฒนาบุคลากร และปรับปรุงกระบวนการทำงานให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด การพัฒนาประสิทธิภาพในการทำงานจึงหมายถึง การปรับปรุงความรู้ ความสามารถ และทักษะในการปฏิบัติงาน เพื่อให้องค์กรบรรลุเป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพ และสร้างความพึงพอใจแก่ทั้งผู้ปฏิบัติงานและผู้รับบริการ สำหรับแนวทางพัฒนาประสิทธิภาพการปฏิบัติงานตามหลักสังคหวัตถุ 4 ประกอบด้วย การพัฒนาด้านคุณภาพของงาน การเพิ่มปริมาณงานให้เหมาะสม การบริหาร

เวลาอย่างมีประสิทธิภาพ และการควบคุมค่าใช้จ่ายในการดำเนินงาน โดยผู้บริหารควรให้ความช่วยเหลือและสนับสนุนการปฏิบัติงานแก่ผู้ใต้บังคับบัญชา (ทาน และอรรถจริยา) ใช้วาจาสุภาพ ให้กำลังใจ และสื่อสารด้วยความเคารพ (ปิยวาจา) รับฟังความคิดเห็นของผู้ใต้บังคับบัญชา วางตนเป็นกลาง มีความยุติธรรม และปฏิบัติต่อบุคลากรอย่างเสมอภาค (สมานัตตตา) รวมทั้งเป็นแบบอย่างที่ดีในการปฏิบัติงาน (อรรถจริยา) ซึ่งพฤติกรรมดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงการประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ 4 ในการบริหารงาน อันจะช่วยส่งเสริมให้บุคลากรเกิดแรงจูงใจ ความไว้วางใจ และสามารถปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), 2561) ดังนั้น หลักสังคหวัตถุ 4 จึงเป็นหลักธรรมที่มีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาประสิทธิภาพการปฏิบัติงาน ทั้งในด้านการสร้างความสัมพันธ์อันดีภายในองค์กร การส่งเสริมความร่วมมือ การลดความขัดแย้ง และการสร้างบรรยากาศการทำงานที่เอื้อต่อการพัฒนาองค์กร อันจะนำไปสู่ความสำเร็จและความก้าวหน้าขององค์กรและหน่วยงานอย่างยั่งยืนต่อไป

การประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ 4 ในการเสริมสร้างการปฏิบัติงานของบุคลากร

การนำหลักสังคหวัตถุ 4 มาประยุกต์ใช้ในการเสริมสร้างการปฏิบัติงานของบุคลากรในองค์กรหรือหน่วยงานต่าง ๆ ซึ่งหลักสังคหวัตถุ 4 เป็นหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่มุ่งสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างบุคคล ส่งเสริมความร่วมมือ ความสามัคคี และการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ซึ่งสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการบริหารองค์กรและการทำงานร่วมกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยช่วยพัฒนาทั้งด้านบุคลากร การบริหารงาน และบรรยากาศภายในองค์กร โดยมีทั้งหมด 4 ประการดังนี้

1. ทาน การให้ ทั้งในรูปแบบของความรู้ ทรัพย์สิน และการให้อภัย ซึ่งพระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต, 2549) อธิบายว่าการให้เป็นพื้นฐานของการลดความเห็นแก่ตัวและสร้างความไว้วางใจระหว่างบุคคล เมื่อพิจารณาในบริบทของการบริหารองค์กร ทานมิได้หมายถึงเพียงการให้สิ่งของ แต่ครอบคลุมถึงการแบ่งปันองค์ความรู้ การถ่ายทอดประสบการณ์ การเป็นพี่เลี้ยง และการให้อภัยต่อความผิดพลาดที่เกิดจากการเรียนรู้ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิด Knowledge Management ที่มองว่าการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้เป็นปัจจัยสำคัญในการเพิ่มประสิทธิภาพองค์กร และยังสอดคล้องกับแนวคิด Servant Leadership ที่ผู้บริหารให้ความสำคัญกับการพัฒนาผู้ใต้บังคับบัญชามากกว่าการใช้อำนาจสั่งการ ดังนั้น การประยุกต์ใช้หลักทานจึงช่วยสร้างวัฒนธรรมแห่งการเรียนรู้ ลดการแข่งขันที่ไม่สร้างสรรค์ และเพิ่มประสิทธิภาพการทำงานขององค์กรในระยะยาว

2. ปิยวาจา การใช้วาจาที่สุภาพ อ่อนโยน และสร้างสรรค์เหมาะสมกับการสื่อสารกับผู้อื่น โดยมุ่งเน้นการสร้าง ความเข้าใจและความสามัคคีในสังคม หลักธรรมนี้จึงเป็นสิ่งที่สามารถนำไปปฏิบัติงานได้อย่างง่าย เนื่องจากการพูดเป็นพฤติกรรมที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน หากบุคคลมีสติและมีเมตตาเป็นพื้นฐานของจิตใจ ก็จะสามารถเลือกใช้คำพูดที่ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองกับผู้อื่นได้ ดังนั้น หลักปิยวาจาไม่ใช่เพียงการพูดจาสุภาพ แต่เป็นกระบวนการสื่อสารที่สร้างความไว้วางใจ ความเข้าใจ และการยอมรับซึ่งกันและกัน อันเป็นองค์ประกอบสำคัญของการบริหารองค์กรยุคใหม่ แนวคิดดังกล่าวสอดคล้องกับ Human Relations Theory ของ Elton Mayo ที่ชี้ว่า ความสัมพันธ์ที่ดีและการสื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพส่งผลต่อแรงจูงใจและผลการปฏิบัติงานมากกว่าการใช้คำสั่งเพียงอย่างเดียว นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับแนวคิด Emotional Intelligence (Goleman) ที่เน้นการสื่อสารด้วยความเข้าใจและการควบคุมอารมณ์ ส่งผลให้ความขัดแย้งลดลง และเพิ่มความร่วมมือภายในองค์กร

3. อรรถจริยา การประพฤติตนให้เกิดประโยชน์ มุ่งให้บุคคลปฏิบัติงานเพื่อประโยชน์ส่วนรวม สอดคล้องกับแนวคิด Organizational Citizenship Behavior (OCB) ที่อธิบายถึงพฤติกรรมการทำงานที่นอกเหนือจาก

หน้าที่แต่ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อองค์กร เช่น การช่วยเหลือเพื่อนร่วมงาน การเสนอแนะทางพัฒนางาน และการอาสาปฏิบัติงานเพิ่มเติม พฤติกรรมดังกล่าวช่วยเพิ่มประสิทธิภาพการทำงานเป็นทีม ลดต้นทุนในการกำกับดูแล และสร้างความเข้มแข็งให้แก่องค์กร

4. สมานัตตา เน้นความเสมอภาค ความเป็นธรรม และการไม่เลือกปฏิบัติ ซึ่งสอดคล้องกับหลัก Equity Theory ของ Adams ที่อธิบายว่าบุคลากรจะเกิดแรงจูงใจเมื่อรับรู้ถึงความเป็นธรรมในการบริหาร รวมทั้งสอดคล้องกับแนวคิด Inclusive Leadership ที่เปิดโอกาสให้บุคลากรทุกระดับมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ส่งผลให้เกิดความผูกพันต่อองค์กร (Employee Engagement) และลดอัตราการลาออกของบุคลากร (พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมมจิตโต), 2549)

จากที่กล่าวมาทั้งหมดในเรื่องการของการประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ 4 จากการสังเคราะห์แนวคิดทางพระพุทธศาสนาและทฤษฎีการบริหารสมัยใหม่ พบว่าหลักสังคหวัตถุ 4 มิได้เป็นเพียงหลักธรรมสำหรับการดำเนินชีวิตเท่านั้น แต่ยังสามารถอธิบายได้ในมิติของการบริหารทรัพยากรมนุษย์และพฤติกรรมองค์กร กล่าวคือ ทาน สนับสนุนการแบ่งปันองค์ความรู้และภาวะผู้นำแบบผู้รับใช้ ปิยวาจา ส่งเสริมการสื่อสารและความฉลาดทางอารมณ์ อตถจริยา สอดคล้องกับพฤติกรรมที่เป็นสมาชิกที่ดีขององค์กร และสมานัตตา สนับสนุนการบริหารที่ยึดหลักความเป็นธรรมและการมีส่วนร่วม ดังนั้น การบูรณาการหลักสังคหวัตถุ 4 กับแนวคิดการบริหารร่วมสมัยจึงช่วยพัฒนาทั้งประสิทธิภาพการปฏิบัติงาน คุณภาพความสัมพันธ์ระหว่างบุคลากร และความยั่งยืนขององค์กรได้อย่างเป็นรูปธรรม

แนวทางส่งเสริมการปฏิบัติงานอย่างมีประสิทธิภาพตามหลักสังคหวัตถุ 4

หลักสังคหวัตถุ 4 เป็นแนวทางที่ส่งเสริมการปฏิบัติงานของบุคลากรโดยมุ่งเน้นพัฒนาพฤติกรรมและคุณลักษณะของบุคลากรให้สามารถปฏิบัติงานร่วมกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยอาศัยหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นพื้นฐานในการสร้างความสัมพันธ์อันดี ทั้งนี้ การส่งเสริมการปฏิบัติงานตามหลักสังคหวัตถุ 4 ควรเริ่มต้นจากการปลูกฝังจิตสำนึกและกระตุ้นให้บุคลากรเกิดพฤติกรรมที่สอดคล้องกับหลักธรรมดังกล่าว เพื่อให้สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้ในการปฏิบัติงานได้อย่างเหมาะสมและเกิดผลอย่างเป็นรูปธรรม โดยมีแนวทางส่งเสริมการปฏิบัติงานอย่างมีประสิทธิภาพตามหลักสังคหวัตถุ 4 เพื่อให้เกิดความรัก ความสามัคคี และความร่วมมือในการปฏิบัติงาน อันจะนำไปสู่ความสำเร็จขององค์กรอย่างยั่งยืน ดังนี้

1. ทาน เมื่อบุคลากรในองค์กรมีความเดือดร้อนหรือประสบกับปัญหาในด้านปัจจัยต่าง ๆ บุคลากรในองค์กรควรให้ความช่วยเหลือ ทั้งในรูปแบบของสิ่งของ ทุนทรัพย์ ความรู้ คำแนะนำ ตลอดจนการให้อภัย เมื่อเกิดข้อผิดพลาดหรือไม่ประสบความสำเร็จ เพื่อส่งเสริมให้บุคลากรในองค์กรเป็นบุคลากรที่มีน้ำใจ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และเกิดความรักความสามัคคีภายในองค์กร นอกจากนี้หลักทาน ยังสามารถประยุกต์ใช้ในการแบ่งปันองค์ความรู้ หรือการให้วิทยาทานภายในองค์กร ซึ่งจะช่วยส่งเสริมการเรียนรู้ร่วมกัน เพิ่มพูนทักษะในการปฏิบัติงาน และการยกระดับประสิทธิภาพการทำงานของทีมและองค์กรโดยรวม

2. ปิยวาจา เมื่อบุคลากรต้องการความช่วยเหลือหรือกำลังใจในการปฏิบัติงานของบุคลากรในองค์กรที่ใช้คำพูดที่สุภาพ ไพเราะ สร้างสรรค์ ให้คำแนะนำ หลีกเลี่ยงการพูดจาดูหมิ่น เสียดสีเพื่อนร่วมงานหรือสร้างความขัดแย้ง และเพื่อสร้างบรรยากาศที่ดีในการทำงานร่วมกัน ในการประยุกต์ใช้หลักปิยวาจาที่ยังสอดคล้องกับแนวคิดการสื่อสารภายในองค์กรที่มีประสิทธิภาพ ซึ่งช่วยให้การประสานงานเป็นไปอย่างราบรื่น ลดความคลาดเคลื่อนในการสื่อสาร สร้างความเข้าใจอันดี และเพิ่มประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานร่วมกัน

3. อตถจริยา เมื่อบุคลากรในองค์กรต้องการความช่วยเหลือทางด้านร่างกาย หรือต้องการความช่วยเหลือในด้านการปฏิบัติงาน บุคลากรในองค์กรจะต้องให้ความสำคัญกับความร่วมมือและต้องช่วยเหลือ

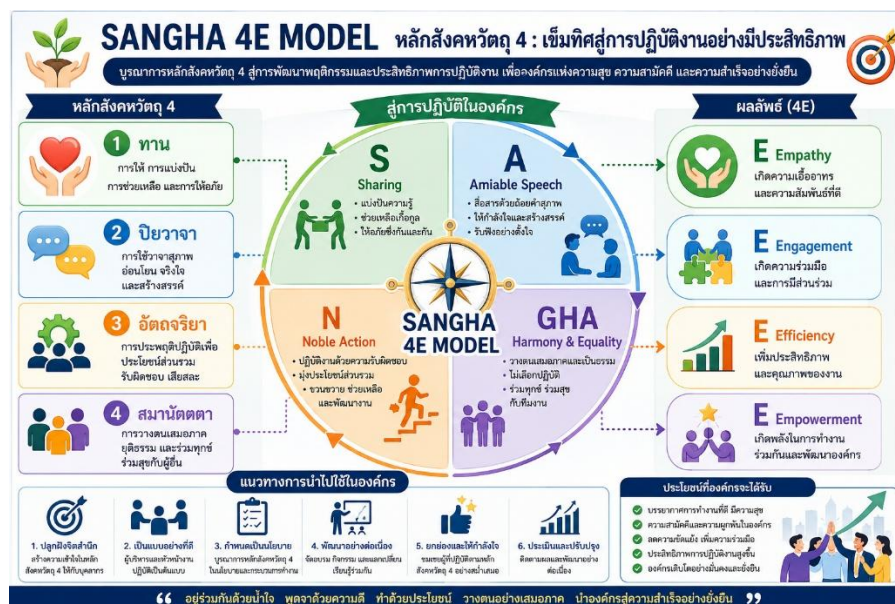
อย่างเต็มกำลัง รวมถึงการร่วมกันดำเนินกิจกรรมอันเป็นประโยชน์ต่อองค์กร เช่น การบำเพ็ญประโยชน์สาธารณะ การช่วยเหลืองานส่วนรวม และการช่วยกันแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในองค์กร เพื่อให้การดำเนินงานในองค์กรเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ทั้งนี้ หลักอัตถจริยา สามารถบูรณาการกับแนวคิดการทำงานเป็นทีม และการมีจิตสาธารณะ ซึ่งจะช่วยส่งเสริมความร่วมมือ ความรับผิดชอบร่วมกัน และการมุ่งสู่เป้าหมายเดียวกันขององค์กร อันเป็นปัจจัยสำคัญในการเพิ่มประสิทธิภาพการปฏิบัติงาน

4. สมานัตตตา เมื่อองค์กรเกิดปัญหาหรืออุปสรรค บุคลากรในองค์กรต้องร่วมกันช่วยเหลือกัน ร่วมกันช่วยกันแก้ไขปัญหาโดยต้องให้ความเสมอภาค ไม่เอาเปรียบผู้อื่น ร่วมกันรับผิดชอบ มีความร่วมทุกข์ร่วมสุข เพื่อให้เกิดประโยชน์สุขร่วมกันกับเพื่อนร่วมงาน อันจะเกิดประโยชน์สุขร่วมกันทั้งต่อบุคลากรและองค์กร หลักสมานัตตตา สามารถเชื่อมโยงกับแนวคิดด้านธรรมาภิบาล และความเป็นธรรมในองค์กร ซึ่งส่งเสริมการบริหารงานอย่างโปร่งใส การปฏิบัติต่อบุคลากรอย่างเท่าเทียม และการสร้างความไว้วางใจภายในองค์กร ส่งผลให้บุคลากรมีความผูกพันต่อองค์กรและปฏิบัติงานได้อย่างเต็มศักยภาพ

ดังนั้น การนำเอาหลักสังคหวัตถุ 4 เข้ามาใช้เป็นแนวทางในการส่งเสริมการปฏิบัติงานของบุคลากรให้เกิดประสิทธิภาพ นับเป็นกระบวนการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ที่มุ่งสร้างในทางด้านคุณธรรม จริยธรรมและพฤติกรรมการทำงานของบุคลากรที่เหมาะสม ทั้งในด้านการแบ่งปันองค์ความรู้ ตามหลักทาน การสื่อสารภายในองค์กร ตามหลักปิยวาจา การทำงานเป็นทีม ตามหลักอัตถจริยา และการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาล และความเสมอภาค (Good Governance and Fairness) ตามหลักสมานัตตตา สร้างบรรยากาศการทำงานที่เอื้อต่อการเรียนรู้และการทำงานเป็นทีม ตลอดจนก่อให้เกิดความผูกพันต่อองค์กร และนำไปสู่การเพิ่มประสิทธิภาพการปฏิบัติงานและความสำเร็จขององค์กรอย่างยั่งยืน

องค์ความรู้ใหม่

บทความนี้นำเสนอแนวคิดเชิงหลักธรรมที่ได้จากการสังเคราะห์งานที่ศึกษาและเกี่ยวข้องเพื่ออธิบายถึงหลักสังคหวัตถุ 4 : เข้มทิศสู่การปฏิบัติงานอย่างมีประสิทธิภาพ ดังแสดงในภาพที่ 1 ดังนี้

ภาพที่ 1 หลักสังคหวัตถุ 4 : เข้มทิศสู่การปฏิบัติงานอย่างมีประสิทธิภาพ
ที่มา: สังเคราะห์โดยผู้เขียน

จากภาพที่ 1 สามารถอธิบายได้ดังนี้

หลักสังคหวัตถุ 4 กล่าวได้ว่าเป็นหลักธรรมที่นำไปประยุกต์ใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของบุคลากรในองค์กรได้อย่างเหมาะสม โดยผู้วิจัยได้พัฒนาเป็น SANGHA 4E MODEL ซึ่งเป็นรูปแบบการบูรณาการหลักสังคหวัตถุ 4 เข้ากับแนวคิดการบริหารองค์กร เพื่อส่งเสริมพฤติกรรมการปฏิบัติงานและพัฒนาประสิทธิภาพของบุคลากรให้เกิดผลอย่างเป็นรูปธรรม โดย SANGHA ประกอบด้วย S (Sharing) คือ การแบ่งปันความรู้และการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน A (Amiable Speech) คือ การสื่อสารด้วยถ้อยคำที่สุภาพและสร้างสรรค์ N (Noble Action) คือ การปฏิบัติงานด้วยความเสียสละ รับผิดชอบ และคำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวม และ GHA (Harmony & Equality) คือ การสร้างความสามัคคี ความเสมอภาคและการปฏิบัติต่อกันอย่างเป็นธรรม ในส่วนของ 4E เป็นผลลัพธ์ที่เกิดจากการประยุกต์ใช้โมเดล ได้แก่ Empathy การสร้างความเอื้ออาทรและความสัมพันธ์อันดี Engagement การส่งเสริมความร่วมมือและการมีส่วนร่วม Efficiency การเพิ่มประสิทธิภาพและคุณภาพการปฏิบัติงาน และ Empowerment การเสริมสร้างศักยภาพและความเชื่อมั่นของบุคลากร

ทั้งนี้ หลักสังคหวัตถุ 4 ประกอบด้วย 1. ทาน เน้นการให้ การแบ่งปัน การช่วยเหลือ และการให้อภัย เพื่อสร้างความเอื้ออาทร ความไว้วางใจ และความสัมพันธ์อันดีระหว่างบุคลากร 2. ปิยวาจา เน้นการใช้คำพูดที่สุภาพ อ่อนโยน และสร้างสรรค์ เพื่อลดความขัดแย้ง ส่งเสริมการประสานงาน และสร้างบรรยากาศที่ดีในการทำงาน 3. อตถจริยา เน้นการปฏิบัติงานด้วยความเสียสละ ความรับผิดชอบ และการคำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวม เพื่อส่งเสริมการทำงานเป็นทีม และ 4. สมานัตตตา เน้นการวางตนอย่างเสมอภาค มีความยุติธรรมร่วมทุกข์ร่วมสุข และทำงานร่วมกันอย่างสามัคคี ดังนั้น SANGHA 4E MODEL จึงเป็นรูปแบบที่เชื่อมโยงหลักธรรมกับการบริหารองค์กรสมัยใหม่ และเป็นเข็มทิศที่ดีต่อการพัฒนาการปฏิบัติงานของบุคลากร และเป็นเข็มทิศทางด้านหลักธรรมที่ทำให้พฤติกรรมการทำงานที่นำไปสู่ผลลัพธ์ด้านความเอื้ออาทร ความร่วมมือ ประสิทธิภาพ และการพัฒนาศักยภาพบุคลากร ซึ่งจะช่วยให้องค์กรบรรลุความสำเร็จอย่างมั่นคงและยั่งยืน

สรุป

“เข็มทิศ” ที่นำไปสู่การปฏิบัติงานให้มีประสิทธิภาพ จำเป็นต้องอาศัยหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา มาเป็นแนวทางในการกำกับพฤติกรรมและการดำเนินงานของบุคลากรในองค์กร โดยเฉพาะหลักสังคหวัตถุ 4 ประกอบไปด้วย หลักทาน การให้และการช่วยเหลือกันและกัน หลักปิยวาจา การใช้คำพูดสุภาพ อ่อนโยน และสร้างสรรค์ หลักอตถจริยา การปฏิบัติงานเพื่อประโยชน์ส่วนรวม และสมานัตตตาการวางตนอย่างเสมอภาค และยุติธรรม และเคารพในศักดิ์ศรีของผู้อื่น จากการศึกษาดังกล่าวพบว่า หลักสังคหวัตถุ 4 เป็นหลักธรรมที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการบริหารองค์กรและการปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล เนื่องจากช่วยส่งเสริมบรรยากาศที่ดีในการทำงานที่ดี สร้างแรงจูงใจในการปฏิบัติงาน พัฒนาความสัมพันธ์อันดีระหว่างผู้บริหาร บุคลากร และผู้รับบริการ ดังนั้น หลักสังคหวัตถุ 4 จึงเปรียบเสมือน “เข็มทิศทางคุณธรรม” ที่ช่วยกำหนดทิศทางการปฏิบัติงานของบุคลากรให้เป็นไปอย่างถูกต้อง เหมาะสม และเกิดประโยชน์สูงสุดต่อองค์กรและสังคม อันจะนำไปสู่การพัฒนาองค์กรอย่างมีคุณภาพ การบริการประชาชนอย่างเป็นเลิศและความสำเร็จที่มั่นคงยั่งยืนในระยะยาว

เอกสารอ้างอิง

- ธงชัย สันติวงษ์. (2546). การบริหารทรัพยากรมนุษย์ (พิมพ์ครั้งที่ 11 ฉบับปรับปรุงใหม่). กรุงเทพฯ: บริษัท ประชุมช่าง จำกัด.
- พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมมจิตโต). (2549). พุทธวิธีการบริหาร. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). (2561). สันติภาพเกิดจากอิสรภาพและความสุข. กรุงเทพฯ: บริษัท พิมพ์สวาย จำกัด.
- พระสมโชค คุดตมโม (เกื้อกลิ่น) และคณะ. (2565). การประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ 4 ในการเสริมสร้างการปฏิบัติงานของบุคลากรองค์การบริหารส่วนตำบลเขาตอก อำเภอเคียนซา จังหวัดสุราษฎร์ธานี. วารสาร มจร อุบลปริทรรศน์, 7(2), 927-936.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สมยศ นาวิการ. (2549). การบริหารและพฤติกรรมองค์การ (พิมพ์ครั้งที่ 4 แก้ไขปรับปรุง). กรุงเทพฯ: บรรณกิจ.
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2567). การสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทย พ.ศ. 2567 ระดับจังหวัด. สืบค้นเมื่อ 2 มกราคม 2569 จาก <https://shorturl.asia/I5WFb>.
- สุทธิพงศ์ ปานเพชร. (2550). การประยุกต์หลักพุทธธรรมกับวิถีชีวิตชุมชน (รายงานผลการวิจัย). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต.